

Åtgärdsprogram mot rasism mot samer

Åtgärdsprogram mot rasism mot samer

Rasism har ingen plats i vårt samhälle. Rasism kan leda till diskriminering, ojämlikhet och segregation och att människor riskerar att hamna utanför samhällsgemenskapen. De senaste åren har många insatser genomförts för att förebygga och motverka rasism, bl.a. inom ramen för den nationella planen mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott, som beslutades 2016. Planen är regeringens verktyg för att förebygga och motverka rasism och polarisering i samhället. I planen adresseras rasism i stort såväl som olika former av rasism, nämligen afrofobi, antisemitism, antiziganism, islamofobi och rasism mot samer.

Hösten 2021 inleddes arbetet med särskilda åtgärdsprogram mot olika former av rasism som ett av flera åtaganden av Sverige i samband med Remember – ReAct, Malmö internationella forum för hågkomst av Förintelsen och bekämpande av antisemitism.

Åtgärdsprogrammen syftar till att komplettera den nationella planen mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott och innehåller såväl åtgärder som syftar till att synliggöra och motverka respektive form av rasism som åtgärder som syftar till att generellt motverka rasism. Åtgärdsprogrammen utgår från fyra av de strategiska områden som anges i planen; Mer kunskap, utbildning och forskning, Förstärkt förebyggande arbete på nätet, Ett mer aktivt rättsväsende och Civila samhället: ökat stöd och fördjupad dialog. Arbetet kommer att följas upp inom planens nuvarande strukturer i enlighet med det femte strategiska området, Förbättrad samordning och uppföljning.

Åtgärdsprogrammen har tagits fram med utgångspunkt i dialoger med företrädare för det civila samhället, rapporter om förekomsten av rasism och hatbrott i Sverige och rekommendationer från regionala och internationella människorättsorgan. De innebär även en höjd ambitionsnivå i arbetet mot olika former av rasism som ligger i linje med EU:s handlingsplan mot rasism 2022–2025.

Åtgärdsprogrammet mot rasism mot samer innehåller åtgärder för perioden 2022–2024. En heltäckande bild av regeringens arbete på området ryms inte inom ramen för åtgärdsprogrammet. Däremot utgör det tillsammans med den nationella planen mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott en gemensam grund för regeringens fortsatta arbete mot rasism mot samer.

Begreppen rasism och rasism mot samer

Regeringen utgår i åtgärdsprogrammet från de definitioner som anges i den nationella planen mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott. Med rasism avser regeringen uppfattningar om att människor på grund av föreställningar om ras, nationellt, kulturellt eller etniskt ursprung, religion, hudfärg eller annat liknande förhållande är väsensskilda från varandra och att de därmed kan eller bör behandlas på olika sätt. I planen används även begreppet strukturell rasism i betydelsen att rasistiska handlingar inte alltid baseras på en

individens politiska övertygelse utan kan ske omedvetet. Det innebär att rasism, i olika former, finns som en del av samhällets strukturer. Begreppet rasism mot samer används i betydelsen ideologier, uppfattningar eller värderingar som ger uttryck för fientlighet mot samer.

Strategiskt område Mer kunskap, utbildning och forskning – behov och åtgärder

Samer har en särställning som erkänt urfolk i Sverige och som en av Sveriges fem nationella minoriteter. Sedan 2011 omnämns det samiska folket särskilt i regeringsformen i skrivningar om att minoriteters möjligheter att behålla och utveckla ett eget kultur- och samfundsliv ska främjas.

Rasism mot samer har en lång historia och har haft, och tar sig än i dag, många olika uttryck. Av rapporten ”Minoritetspolitikens utveckling år 2020” (2021:9), framtagen av Länsstyrelsen i Stockholms län och Sametinget, framgår att samer utsätts för hat och hot både fysiskt och digitalt och att hatbrott och trakasserier mot samer kan uttryckas genom att människor plågar och skjuter renar. Även dödshot förekommer. Sabotage, glåpord och kränkningar är andra exempel på hur rasism mot samer kan yttra sig. Bilden har bekräftats i dialoger med företrädare för samiska organisationer och det har också framhållits att de som uttrycker sin samiska identitet tydligt, renskötande samer och de med samiska namn är mest utsatta.

En viktig insats för att motverka rasism mot samer är att kunskapsnivån i samhället om det samiska folket, deras livsvillkor, kultur och rättigheter som urfolk stärks. Sametingets uppdrag att informera om samiska förhållanden, verka för en levande samisk kultur och föreslå åtgärder som främjar samisk kultur är centralt bl.a. för att öka kunskapen i samhället om urfolket samerna.

Forum för levande historia har en central roll i arbetet med att öka kunskapen om rasism mot samer i samhället. Myndigheten genomför en stor utbildningsinsats om olika former av rasism i historien och i dag. En viktig del i det arbetet handlar om att erbjuda utbildningar riktade till skolpersonal och andra offentligtanställda med fokus på att kvalitetssäkra offentliga verksamheters bemötande av allmänheten genom arbete mot rasism.

Regeringen beslutade 2021 att inrätta en sanningskommission som ska kartlägga och granska den politik som förts gentemot samerna i ett historiskt perspektiv och dess konsekvenser för det samiska folket. Uppdraget ska slutredovisas senast i december 2025.

Förebygga och motverka rasism mot samer

- Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor ska genomföra insatser som ska bidra till att förebygga och motverka rasism mot samer. Insatserna ska ge kommuner och regioner stärkta förutsättningar att förebygga och motverka rasism mot samer bland annat genom ökad kunskap om det samiska folket, deras livsvillkor, kultur och historia och rättigheter som urfolk. Fokus ska ligga på att motverka rasism och fördomar bland unga.

Ta fram, utveckla och sprida kunskapsstöd för att motverka rasism inom hälso- och sjukvården

- Socialstyrelsen ska ta fram, utveckla och sprida kunskapsstöd för att motverka förekomsten av rasism och främja allas lika rättigheter och möjligheter inom hälso- och sjukvården och bidra till en jämlik vård. Kunskapsstödet ska spridas till de som arbetar inom hälso- och sjukvården för att ge stöd i deras bemötande av patienter och närstående. Kunskapsstödet ska vara målgruppsanpassat och utformas så att det kan omsättas och förankras i hälso- och sjukvårdspersonalens vardagliga arbete.

Utveckla och sprida ett metodstöd för arbetet mot rasism

- Forum för levande historia ska under 2022–2024 utveckla och sprida ett metodmaterial om arbete mot rasism för att kvalitetssäkra offentliga verksamheters bemötande av allmänheten. Myndigheten ska även erbjuda möjligheter till kunskaps- och erfarenhetsutbyte för dessa målgrupper för att ge ett långsiktigt och effektivt stöd i arbetet med att motverka rasism och liknande former av fientlighet i offentlig verksamhet.

Arbetsrelaterad stress bland vissa utsatta grupper

- Myndigheten för arbetsmiljökunskap ska inhämta och sammanställa kunskap om samband mellan vissa gruppers utsatthet och arbetsrelaterad stress. Ett särskilt fokus ska vara kunskap om arbetsmiljö och vilken betydelse utsatthet till följd av etnisk tillhörighet, hudfärg och religion eller annan trosuppfattning kan ha för individens hälsa. Kunskapssammanställningen ska spridas så att den kan utgöra ett stöd för arbetsgivare, skyddsombud och andra förtroendevalda på arbetsplatser.

Diskriminering som har samband med flera diskrimineringsgrunder

- Diskrimineringsombudsmannen ska utifrån anmälningar om diskriminering fördjupa kunskapen om diskriminering som har samband med flera diskrimineringsgrunder och belysa frågor som har att göra med intersektionalitet, dvs. hur olika maktordningar och diskrimineringsgrunder påverkar och ibland förstärker varandra.

Fortsatta medel för nationellt forskningsprogram om rasism

- Vetenskapsrådet ska i samråd med Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd (Forte) fortsätta utlysa medel för ett nationellt forskningsprogram om rasism som omfattar 20 miljoner kronor per år.

Samiska barns och ungas utsatthet för rasism

Av Barnombudsmannens rapport ”Om barns och ungas utsatthet för rasism” (2021) framgår att barn upplever att rasistiska uttryck har normaliserats och att rasism är en del av deras vardag, särskilt i skolan och på nätet. Vidare framgår av rapporten att rasism kommer till uttryck på många olika sätt såsom att barn osynliggörs, får utstå trakasserier, hot och våld i olika miljöer av både andra barn och vuxna. Studier om olika minoriteters utsatthet visar att nästan hälften av de unga samerna har upplevt att de har blivit illa behandlade eller trakasserade för att de är samer.

Enligt artikel 2 i FN:s konvention om barnets rättigheter ska alla barn få sina rättigheter tillgodosedda och inget barn får diskrimineras. I rapporten beskrivs hur vissa barn upplever att de inte har tillgång till samma rättigheter som andra barn, medan andra inte känner till sina rättigheter. Vid en särskild dialog med organisationer som företräder barn och unga lyftes fram att barn och unga ofta inte vet vart de ska vända sig för att utkräva och få sina rättigheter tillgodosedda.

Enligt rapporten ”Minoritet i historien” (2021) från Forum för levande historia har svenskar i allmänhet, särskilt de i lägre åldersgrupper, bristfälliga kunskaper om de nationella minoriteternas historia. Bilden har bekräftats av företrädare för samiska organisationer som bl.a. efterfrågar läromedel om urfolket samer.

Genom skolan utbildas barn och unga om grundläggande demokratiska värden och mänskliga rättigheter. En revidering av läroplanen som börjar gälla hösten 2022 synliggör begreppet rasism samt anger att rasism ska förebyggas och bemötas med kunskap och aktiva insatser. Det är viktigt att det finns verktyg för att öka kunskapen om rasism mot samer och andra former av rasism i hela skolan och att de insatser som görs möter lärares och elevers behov på bästa sätt. I det arbetet är både Forum för levande historias och Skolverkets arbete centralt.

Fortbildningsmaterial om rasism mot samer riktat till lärare

- Forum för levande historia ska under 2022–2024 ta fram ett stödmaterial om rasism mot samer riktat till lärare och genomföra fortbildningsinsatser som en del i ett förstärkt arbete med kunskapshöjande insatser om olika former av rasism.

Demokratistärkande insatser för att motverka rasism i skolan

- Statens skolverk ska under 2022 och 2023 tillsammans med Forum för levande historia utveckla ett verktyg för ett systematiskt arbete med demokratistärkande insatser i bland annat skolväsendet för att motverka olika former av rasism, däribland rasism mot samer.

Ökad kunskap hos barn om rasism och rättigheter

- Barnombudsmannen ska genomföra kunskapshöjande insatser om rasism utifrån FN:s konvention om barnets rättigheter för att stärka barns och ungas förmåga att själva ta tillvara sina rättigheter. I uppdraget ingår att vidareutveckla webbplatsen Mina Rättigheter.

Stöd- och informationsmaterial om att samtala med barn om rasism

- Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd ska se över, inhämta och sammanställa kunskap i stöd- och informationsmaterial om hur vuxna kan prata med barn och unga om rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott. Kunskapssammanställningen ska spridas så att den kommer till användning i praktiken och kan utgöra ett stöd för främst vårdnadshavare, men även för personal i myndigheter, kommuner och regioner.

Ökad kunskap om vart elever och vårdnadshavare kan vända sig när någon blivit utsatt för diskriminering eller kränkande behandling

- Diskrimineringsombudsmannen ska, i samverkan med Barn- och elevombudet vid Statens skolinspektion, genomföra särskilda informationsinsatser om vart barn, elever och vårdnadshavare kan vända sig när någon blivit utsatt för diskriminering eller kränkande behandling i skolan.

Strategiskt område Förstärkt förebyggande arbete på nätet – behov och åtgärder

Av rapporten ”Minoritetspolitikens utveckling år 2020” framgår att samer utsätts för hat och hot digitalt och att människor uppmanas i sociala medier att ge sig på både renar och samer. Att rasistiska påhopp och kränkande kommentarer förekommer i sociala medier har även lyfts fram i dialoger med civilsamhället.

Enligt Barnombudsmannens rapport ”Om barns och ungas utsatthet för rasism” (2021) är internet en av de vanligaste arenorna där barn utsätts för eller upplever rasism. Enligt rapporten ”Utsatt på internet” (Statens medieråd, 2020) visar forskningen att det finns en tendens att vissa grupper löper större risk för att bli utsatta för nätmobbning än andra, t.ex. unga med en annan etnicitet än majoriteten där man bor.

Statens medieråd och organisationer i civilsamhället har bidragit med kunskap och pedagogiska material för att öka medvetenheten om hur text, bilder och symboler på nätet kan befästa rasistiska idéer. Kartläggningar och analyser behöver tas fram för att kunna göra verktyg och insatser för att förebygga rasism mot samer och andra former av rasism mer träffsäkra.

Kartläggning av våldsbejakande extremism och rasism i digitala miljöer

- Totalförsvarets forskningsinstitut ska kartlägga förekomsten av olika former av rasism i digitala miljöer. I uppdraget ingår att mäta förekomsten av rasism och analysera hur den tar sig uttryck i olika digitala miljöer med anknytning till Sverige. Myndigheten ska särskilt granska förekomsten av bland annat rasism mot samer.
- Totalförsvarets forskningsinstitut ska fr.o.m. 2022 permanent genomföra kartläggning och analys av våldsbejakande extremism och rasism i svenska digitala miljöer.

Metoder för att motverka rasism på nätet

- Statens medieråd ska ta fram metoder för att motverka rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott på nätet bland barn och unga. Myndigheten ska identifiera metoder som kan motverka förekomsten av sådana uttryck på nätet, bland annat utifrån de olika roller som barn och unga kan ha i nätmobbningssituationer. I uppdraget ingår även att sprida metoder som visat sig fungera.

Strategiskt område Ett mer aktivt rättsväsende – behov och åtgärder

Företrädare för samiska organisationer har berättat att rasism mot samer bland annat tar sig uttryck i gärningar mot renar och att det finns problem med att dessa brott inte alltid markeras som hatbrott, vilket företrädare ansåg osynliggöra dessa som eventuella hatbrott. Organisationerna har efterfrågat kunskapshöjande insatser inom rättsväsendet för att synliggöra hatbrott. Det har också lyfts fram att utsattheten i förlängningen påverkar tilliten till myndigheter och andra offentliga aktörer.

I Brottförebyggande rådets statistik för 2020 identifierades 20 hatbrott mot samer. Det motsvarade 1 procent av alla identifierade främlingsfientliga och rasistiska hatbrott. Samiska företrädare har lyft fram att samer sällan anmäler brott vilket tros bero på att de som anmäler upplever sig bemötas med misstro och okunskap, att många känner sig rättslösa och att andelen anmälningar som leder till lagföring är liten.

Det finns behov av insatser för att skapa förutsättningar för att utveckla arbetet mot hatbrott som rör samer. Polismyndigheten och Åklagarmyndigheten har de senaste åren höjt ambitionsnivån avseende hatbrott och andra brott som hotar demokratin. En målbild som Polismyndigheten formulerat i en delredovisning för sitt arbete är att alla hatbrott ska utredas av en särskild resurs med fördjupad kunskap om området och att det för medborgarna ska kännas meningsfullt att anmäla brott och kontakta polisen oavsett utgång i det enskilda ärendet (Polismyndigheten, 2022).

Nuvarande förbud mot diskriminering är för vissa verksamheter begränsat till anställdas bemötande av allmänheten. Utredningen om vissa frågor i diskrimineringslagen har i sitt slutbetänkande ”Ett utökat skydd mot diskriminering” (SOU 2021:94) bl.a. lämnat förslag om ett utökat förbud för viss offentlig verksamhet såsom rättsvårdande myndigheter. Utredningen föreslår att bestämmelsen ändras så att även t.ex. myndighetsutövning i förhållande till enskilda och beslut omfattas. Förslagen har remitterats.

Utvecklat och förbättrat arbete mot hatbrott

- Polismyndigheten ska under 2022 och 2023 fortsatt utveckla och förbättra arbetet för att bekämpa hatbrott och andra brott som hotar demokratin. Polismyndigheten ska bland annat genomföra kompetenshöjande insatser inom myndigheten samt redovisa resultat av det arbete som bedrivs för att förstärka den brottsutredande förmågan och uppleringen av dessa brott. Inom ramen för uppdraget ska Polismyndigheten samverka med andra myndigheter och organisationer.

Fördjupad studie om hatbrott mot samer

- Brottförebyggande rådet ska göra en fördjupad studie om hatbrott mot samer för att öka kunskapen om, och stärka det förebyggande arbetet mot, rasism som riktas mot samer. I genomförandet av uppdraget ska myndigheten inhämta kunskap och erfarenheter från berörda myndigheter, inklusive Sametinget och relevanta organisationer inom det civila samhället.

Strategiskt område Civila samhället: ökat stöd och fördjupad dialog – behov och åtgärder

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor har sedan år 2008 fördelat medel för att stödja verksamheter som motverkar eller förebygger rasism eller liknande former av intolerans.

Företrädare för samiska organisationer har lyft fram civilsamhällets möjligheter att bidra till att sprida kunskap om samers livsvillkor och kultur. Samtidigt har framförts att staten lägger ett stort ansvar för att motverka rasism mot samer på det samiska civilsamhället och att organisationerna behöver få tillräckliga resurser för detta arbete.

En viktig del i arbetet mot rasism mot samer är att på olika sätt involvera urfolket samerna i de frågor som berör dem, t.ex. genomförs regelbundna samråd inom ramen för minoritetspolitiken. Inom arbetet mot rasism mot samer och andra former av rasism har särskilda dialoger anordnats med bl.a. det samiska civilsamhället och andra organisationer som motverkar rasism mot samer. Enligt lagen (2022:66) om konsultation i frågor som rör det samiska folket ska regeringen konsultera samiska företrädare innan beslut fattas i ärenden som kan få särskild betydelse för samerna. Beslut om ett åtgärdsprogram mot rasism mot samer bedöms få särskild betydelse för det samiska folket. Som företrädare för det samiska folket har Sametinget därför konsulterats.

Stöd till civilsamhällets arbete mot olika former av rasism

- Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor ska fördela drygt 14 miljoner kronor under 2022 till verksamheter som motverkar eller förebygger rasism eller liknande former av intolerans.

Dialog med civila samhället

- Regeringen avser att fortsätta dialogen med organisationer som företräder samer genom kontinuerliga möten om rasism mot samer och arbetet inom ramen för åtgärdsprogrammet.